

MEHMET KAPLAN'IN “ÂLİ'YE MEKTUPLAR”INDA “ALAIN” İZLERİ

*Gökçe ULUS**

Geliş Tarihi: 17.11.2020

Kabul Tarihi: 17.12.2020

Atıf Bilgisi: Hars Akademi
Uluslararası Hakemli Kültür-
Sanat-Mimarlık Dergisi

Sayı: 6

Sayfa: 237-255

Yıl: 2020

Dönem: Aralık

Özet

Mehmet Kaplan, o dönemki en yakın arkadaşı Âli Ölmezoğlu'na günlerinin nasıl geçtiğini, ruh halini, fikirlerini ve çevresini içtenlikle yazmıştır. Zaman zaman farklılaşan düşün dünyası ve duyguları bu mektuplardan takip edilebilmektedir. Kaplan'ın değişmeyen başlıca özellikleri; çalışkanlığı, içe dönük kişiliği ve Alain'e olan bağlılığı. Alain'in her sözünün altına imza atacak, onu tanrılaştıracak kadar Kaplan'ı ona bağlayan sebep / sebepler nelerdir? Edebiyat, siyaset, aile hayatı, felsefi düşünceler, arkadaşlık ve iş ilişkilerine kadar hemen her konuda arkadaşı Âli'yle dertleşen Kaplan, rahatsızlık duyduğu, memnun olmadığı noktalara Alain'in (istisnasız) değindiğini görmüş olmalıdır. Bu fikri desteklemek için Alain'in eserleri ışığında “Âli'ye Mektuplar”da Mehmet Kaplan'ın iç döküşleri ve Alain göndermeleri alt başlıklarla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Kaplan, Alain, Mektup, Günlük.

* Dr. Öğr. Gör., Atılım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Ortak Dersler Bölümü, Ankara, gokce.ulus@atilim.edu.tr / ORCID: 0000-0002-2658-410X.

“ALAIN” TRACES IN MEHMET KAPLAN IN “LETTERS TO ALİ”

*Gökçe ULUS**

First Received: 17.11.2020

Accepted: 17.12.2020

Citation: Hars Akademi
International Refereed Journal of
Culture-Art-Architecture

Issue: 6

Pages: 237-255

Year: 2020

Session: December

Abstract

Mehmet Kaplan sincerely wrote to his best friend Âli Ölmezoğlu about his days, mood, ideas and surroundings. From time to time, differentiating thoughts and emotions can be followed from these letters. The main features of the Kaplan are: hard work, inward personality and dedication to Alain. What are the reasons / ties that bind Kaplan to Alain’s every deed and to deify him? Kaplan, who is worried about his friend Âli in almost everything from literature, politics, family life, philosophical thoughts, friendship and business relations, must have seen Alain (without exception) touching the points he is uncomfortable with and dissatisfied with. In order to support this idea, in the light of Alain's works, Letters to Ali, Mehmet Kaplan's insights and references to Alain will be discussed under subheadings.

Key Words: Mehmet Kaplan, Alain, Letter, Diary.

* Dr. Lecturer, Atılım University, Faculty of Science and Literature, Social Sciences Common Courses, Ankara, gokce.ulus@atilim.edu.tr / ORCID: 0000-0002-2658-410X.

Giriş

"Âli'ye Mektuplar"; Mehmet Kaplan'ın, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü ve Yüksek Öğretmen Okulu'ndan sınıf arkadaşı olan Âli Ölmezoğlu'na 1939-1953 yılları arasında yazdığı 67 mektuptan ve 1953 Ağustos / Eylül tarihlerinde kaleme aldığı bir günlükten oluşan eserdir. Lisans mezuniyetinden profesörlüğe yükselişine kadarki durumunu ortaya koymaktadır. Bu eserden yola çıkılarak Mehmet Kaplan'ın köy çocuğu olarak başlayıp bir fikir / ilim insanı olma macerası, hayatı, düşünsel temellerini atarken sahip olduğu şartlar ve psikoloji, okuma çizgisi, çalışma metodu, akademik çevre dedikoduları gibi pek çok konu hakkında bilgi sahibi olunmaktadır.

Fransız filozof ve siyasetçi Emile Auguste Chartier (1868-1951), 1906 yılına doğru "Alain" adıyla *Ruan* ve *Normandiya Haber* gazetesinde "Propos" yani günlük söyleşiler yazmaya başlamış ve bu türle büyük ses getirmiştir. Öğrencisi André Maurois bunun çağdaş gazeteciliğin en olağanüstü olayı sayıldığını (Alain 1999: 15) söyler. Proposlar, konuşma havasında kısa düşünce yazılarıdır. Alain'le tanınan bu türü, Mehmet Kaplan dâhil olmak üzere birçok yazar kullanmıştır. Farklı alanlarda yeteneklere sahip olduğu söylenen Alain'in felsefeye yönelmesi lisedeki felsefe öğretmeni Jules Lagneau sayesinde olmuş ve bu konuda "benim Lagneau'm, doğrusunu söylemek gerekirse, tanıdığım biricik Tanrı" (Alain 1999: 14) açıklaması yapmıştır. Mehmet Kaplan'ın, aydınlanmasında büyük payı olan Alain için Tanrı benzetmesi yapması ile Alain'in bu açıklaması birbirine çok yakındır. İlk adımda, Kaplan'ın kurduğu bu özdeşim, Alain'i ideal özne olarak gördüğünü fikrini desteklemektedir.

Gönüllü olarak askere giden ve savaşa katılan Alain; sosyal ve siyasal konulara, günlük hayat meselelerine, sanat tartışmalarına katkıda bulunmuştur. 1915 yılında doğmuş ve gençlik yıllarını savaş sonrası dirilmeye çalışan bir milletin mensubu olarak geçiren Kaplan, bu noktada da Alain'i bir yol gösterici olarak addetmiştir. Çok sayıda eseri Türkçeye çevrilen Alain'in kitapları şunlardır: Mutluluk Güncesi (Mesut Olmak Sanatı) (1951 ve 2005), Söyleşiler I (1961), Söyleşiler II (1962), Söyleşiler III (1965), Edebiyat Üstüne (1965, 1981 ve 1985), Minerva veya Bilgelik (1971).

Mehmet Kaplan ilk mektubundan itibaren Alain okuduğunu ve ona duyduğu abartılı hayranlığı kaleme almıştır. Arkadaşı ile paylaştığı duygu ve düşünce dünyasının aracısı 67 mektubun 33 tanesinde Alain'in adını anarak ona övgü dolu sözler söylemektedir. Diğer mektuplarının hemen hepsinde Alain'den alıp benimsediği "irade, harekete geçme, yaratma"

gibi kavramlardan bahsetmektedir. Sıkıntılı zamanlarında (öğrencilik, fakirlik, askerlik, aile sorunları ile uğraşırken) Alain'i kurtarıcı olarak anarken müreffeh dönemlerinde de başarısını Alain öğretilerine borçlu olduğunu yazmaktadır. Alain'in proposlarını okuduğu – tahminen- 1938'den (net tarih vermemiştir; ancak 1940'ta yazdığı mektuplarda iki yıldır Alain'le iç içe olduğunu yineler) altmış altıncı mektubunu yazdığı 1947'ye kadar aynı bağlılıkla anmakta olduğu filozoftan 1953'teki son mektubunda bahsetmez. "Yaşadığıma Dair" başlıklı 1953 tarihli güncelerinde ise Alain'den aynı tutkunlukla bahsediyor olması fikirlerinin değişmediğini göstermektedir.

"Âli'ye senin ve bizim insanların Alain'i okumalarını çok isterdim. Onun her satırı benim için yazılmış gibi geliyor. O filozofların en nikbini, en makulü" (Kaplan 1992: 19) diye söz ettiği Alain'e ilerleyen zamanda çok üstün nitelikler yüklemiştir. Alain'e kör değneği gibi yapıştım (Kaplan 1992: 37), senden gizli Alain okuyorum (Kaplan 1992: 64), Alain benim "adamım" (Kaplan 1992: 71), büyük adam değilmiş; çok büyük adammış (Kaplan 1992: 160) gibi iddialı ifadeler kullanmaktadır.

"Etrafın derme çatma düşüncelerinden, hatta hadiselerin hırpalamalarından ona sığmıyorum. İnanır mısın, ne zaman ona döndümse, beni rahatça barındırdı. Onda, insanlığın perişanlığını vâhiliğini, kendimi ve bunun kurtuluş çarelerini buluyorum. O bana hakikat görünüyor. Beni yaşamaya, sevmeye, çalışmaya, uyumağa ve bütün insanlıkla beraber olmaya teşvik ediyor. Sen bir zamanlar yalnız ona saplanmamamı söylüyordun. İlk ona saplanıyordum. Onu anlayıp hazmedinceye, mağlup edinceye kadar onunla beraber kalacağım. Fakat Âli, Alain bana yalnız gelmiyor, bana dünyayı, fikir ve edebiyat adamlarını getiriyor. Daha doğrusu beni oralara gitmeye teşvik ediyor. Alain'e bağlanışım serbest bir dine benziyor. Bu bağlanış ve bu serbestlik beni kurtarıyor. Alain bana sırların sırrını, bağlanmayı öğretiyor" (Kaplan 1992: 71).

Valéry, Goethe (Alain'den sonra en çok Valéry ve Goethe'ye hayranlık duyduğundan birkaç kere bahsetmiştir), Anatole France, Descartes, Namık Kemal, Balzac, Nazım Hikmet, Yahya Kemal, Halide Edip, R. M. Rilke, Eflatun, Homer, Dante, Stendhal gibi pek çok büyük sanatçıyı okuduğu anlaşılan Mehmet Kaplan Alain'den başka hiçbir yazara saplantı derecesinde bağlanmamıştır. Adı geçen diğer edebiyatçı ya da felsefeciler Alain'le kıyaslanmayacak kadar az zikredilmektedir.

Özne kurgusunun oturduğu yıllarda Mehmet Kaplan, kendini özne olarak gerçekleştirme noktasında inanç gitgelleri yaşadığını arkadaşıyla mektuplarında paylaşmaktadır. Kaplan'ın, kendi tabiriyle, "dindar olmayışı" ruhunda bir boşluk yaratmaktadır. Sadece bir mektubunda (4 Nisan 1947) Alain'e bağlantısı hakkında yansız bir tavır takınmıştır. Dindar olmamanın korkunç bir şey olduğunu yazan Kaplan, tutturduğu hareket felsefesinin her zaman onu kurtarmadığını, her şeyin boş olduğunu söylemektedir. Bunları askerden dönüp sivil hayata uyum sağlamaya çalışırken yazmış, ya dindar olma ya da "imansız Alain ve Valéry" (Kaplan 1992: 198) gibi muharrirlerin peşinden gitme yolunun seçilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Kendisi Alain, Valéry, Goethe'nin ruh arkadaşlıkları sayesinde hayata tutunmuş, ümit, cesaret ve inanma kuvveti kazanmıştır (Kaplan 1992: 202). Maddi zorluklar içinde, içsel sorunlarıyla boğuşurken ilerlediği akademik yolculuğunda Alain ona ışık tutmuş, kafasındaki soru işaretlerini kaldırmasına yardımcı olmuştur.

Mehmet Kaplan'ın Hayatını Etkileyen Alain Öğretileri

Mehmet Kaplan'ın Alain'in proposlarıyla tanışması onun kişiliğinde derin izler bırakmıştır. Her fırsatta ona hayranlığını dile getiren Kaplan öğrencilerini de Alain okumaya ve hakkında çalışma yapmaya yönlendirmiştir. Birol Emil, İnci Enginün ve Zeynep Kerman gibi akademisyenler, Alain'e Mehmet Kaplan'ın ne kadar önem verdiği farklı kaynaklarda bahsetmektedirler. Kerman, *Kaplan'a Armağan* (1984) kitabında onun hayata bakış tarzını Alain'in tayin ettiğini ve Fransızca öğrenmesine sebep olduğunu söylemekte ve Kaplan'ın Konur Ertop'a verdiği röportajdan bir pasaj aktarmaktadır: "*Alain'den neler öğrendiğimi burada özetleyemem. Sadece düşünce, irade ve gerçeğe verdiği önemle, beniliseden üniversiteye kadar ruhuma hâkim olan sosyal ve psikolojik ezilmişlikten, bedbinlikten ve ümitsizlikten kurtarmıştır. Alain benim için bir fikir hocası olmaktan ziyade, eski tarikatlerde büyük önem verilen mürşid olmuştur*" (Kerman 1984: 17).

Alain, Mehmet Kaplan için hem psikolojik sorunlarını aşmasında bir basamak hem sanat anlayışını oluşturmasında etkileyici bir önder olmuştur.

Mektupların yazıldığı dönemde Türkiye Cumhuriyeti hızlı bir modernleşme sürecindedir. Yeni bir medeniyet dairesinin parçası olunmaya çalışılmakta, ümmet algısından millet fikrine geçilmekte, bireyin duyguları, düşünceleri önem kazanmaktadır. Sosyal yapılanma şekillenirken ülkedeki siyasi ve maddî çalkantılar insanlarda geçiş dönemi buhranı yaratmaktadır. Aydın bir genç olan Kaplan içinde bulunduğu toplumun gerçeklerine kayıtsız kalamamakta, yaşadıklarının da etkisiyle düşüncelerine bir çıkar yol aramaktadır.

Burada da çıkışı yine Alain'in ışığında bulmaktadır. Alain'in değindiği ve Kaplan'ın kendini mürit olarak algılamasına sebep olan (Âli'ye Mektuplar kitabıyla sınırlı olarak) çalışma, siyaset, sanata bakış, aile, fert ve cemiyet ilişkisi, dostluk ve bunalım konularıdır. Bu başlıkların hepsi insanın iradesine bağlı olarak ele alınmaktadır. Onlara göre kendi iradesiyle savaşıyor, intihar eden, çalışan herkes mutludur. *"Biz düşüncede geçit bulamayız, realitede buluruz. Sinema boğucu ise dışarı çıkarız. Oda soğuksa soba yakarız. Bir adam hoşumuza gitmiyorsa ondan kaçarız. Alain bana realiteye inmeyi ve onların arasında geçit aramayı öğretti"* (Kaplan 1992: 66).

Mehmet Kaplan'ın Alain'den ileri derecede etkilenmesinde, iradesini kullanarak başarıya ve mutluluğa ulaşmasını sağlamanın payı büyüktür. Alain'in "akmak" tabiri ettiği, kendini kaderine terk edip iradesini kullanmayan insanlar Âli gibi melankoliye sürüklenmektedir. Kaplan ise iradesini kullanarak, bütün zorluklara rağmen çalışmış, okumuş, yazmıştır. Her insan gibi gelgitleri olsa da Gide ve Alain'i okuduktan sonra yolundan sapmamıştır.

"'Akmam bitti mi?' diyorsun. Alain gibi istersen bitireceğim. Ali, seninle ben o geçmiş günlerde bilmediğimiz halde fena surette kaderciler idik sanıyorum. Pencerenin önünde oturuyor, bulutların rüzgârla akmasını seyrediyorduk. Kendimizin de böyle olduğumuzu sanıyorduk. İradesiz, cehitsiz, kayıkla nehirde gitmek hoş bir şey. Fakat bu kendini bırakış şahsiyetine en zıt harekettir fikrine vardım. Çünkü bulutlar kendileri hareket etmiyorlar, rüzgâr sürüklüyordu" (Kaplan 1992: 34).

Mehmet Kaplan'ın okudukça genişleyen ufğunun yansımaları, mektuplarında da göze çarpmaktadır. İlk mektuplarında, okuduğu kitapların adlarını arkadaşına sıralarken bir süre sonra bu, gerektiği yerlerde kitaplardan ve yazarlardan alıntı yapma şekline dönüşmüştür. Başlardaki kafa karışıklığı ilerleyen zamanda yerini net kararlara, sert duruşa ve tartışmaktan çekinmeyen bir kimliğe bırakmıştır. Ona göre iradeyle harekete geçtiği için korkuları ve bedbinliği yok olmuştur (Kaplan 1992: 160). Alain'in felsefesi sayesinde gerçekleşen bu rahatlamanın sonucunda iradesiyle çalışan, ne istediğini bilen bu Türk aydını kendini gerçekleştirmiştir. Mehmet Kaplan'ın Alain'den etkilendiği ve onun gösterdiği yoldan ilerlediği başlıca konular aşağıdaki gibidir.

Harekete Geçme (Çalışma)

İradeyle düşünme ve harekete geçme Kaplan için Alain'in sistemleştirdiği bir yaşam biçimidir. Fransız filozofa göre kendine yabancı olan aile ve çevresinden kaçmak isteyen insan, anlayamadığı için kendini çalışmaya adayacaktır. *"İnsanoğlu gözünü budaktan sakınmaz; aslında böyledir o, yoksa şu ya da bu vesile ile değil. Bir şey yapmak cür'et etmek demektir. Düşünmek de öyle"* (Alain 1965: 298) diyen Alain gençlerin harekete geçmeden (çalışmadan) istediğine sahip olmayı beklemesini eleştirmektedir. Alain'in bu sözlerini benimseyen ve mektuplarında bunları Âli'ye öğütleyen Kaplan; *"[...] çalışmanın kabiliyeti keşfettiğini, hatta yarattığını iddia edeceğim. Düşünmek ve yazmak da bir nevi kendimizle mücadeledir. İrade eserdir"* (Kaplan 1992: 28) demektedir. Âli'nin üretmemesini, kendine güvensizliğini, boş vermişliğini bu şekilde eleştiren Kaplan'ın filozoftan etkilendiği açıktır.

"Gerçek insanlar kendi kendilerini yetiştirmeğe çalışırlarken, kolay kolay sonuca varan bütün o mekanizmayı ve nihayet o geveze, o hatip, o inandırıcı hafızayı küçümsemeye uğraşırlarken, onlar çoktan öğretim çağına girmiş oluyorlardı. Böyle bir durumda kim yazardı yirmi yaşında ilk kitabını? Kim açıklamaya kalkardı tutkuları, bilmeden, anlamadan?" (Alain 1965: 284).

Kitaplarla baş başayken mutlu olduğunu söyleyen Mehmet Kaplan, yaşı ilerlemiş olmamasına rağmen az eser vermekten sıklıkla şikâyet etmektedir. Daha önce boşa geçirdiği yılları için hayıflanmakta, yazılarını neşretmek ve daha iyi yazabilmek için büyük bir hırs duymaktadır. Tembellikten nefret eden Kaplan, hep daha çok üretmek istemektedir. Hikâyeye, makale ve şiirlerini dergilere gönderip hem kendini geliştirmekte hem de iyi kötü bir gelir sağlamaktadır. Doktora yaptığı 1941 yılından itibaren yazdıklarına güvendiğini yineler. Başkasının hesabına çalıştığını söyleyen (Kaplan 1992: 85) Kaplan, Tanpınar'ın "Akif Paşa" makalesi için araştırma yaparken daha önce çevrilmemiş ve çalışılmamış 4-5 eser bulduğunu yazar. Amacı ne olursa olsun yapılan her çalışmanın kişiye değer kattığını görür. Askerden geldikten sonra dinç kafayla daha verimli çalışacağını öngören Kaplan yanılmamıştır. Derslere girmeye başladıktan sonra makalelerinde daha kavgacı olmuştur (Âli bu özelliği kazandığını yayımlanan makalelerden anlamıştır); insanlarla münakaşaya girmekten, ortamlara katılmaktan çekinmediğini söylemektedir (Kaplan 1992: 93). Çalışıp ürettikçe iradesine hükmettiğini hisseden Kaplan harekete geçmenin verdiği mutluluğu duymaktadır. *"Sistematik ve derin bir hoca"* (Kaplan 1992: 134) olarak anılmak onu gururlandırmaktadır.

Kendine güveni hızla artan Kaplan; İsmail Hikmet, Mustafa Nihad, Fevziye Abdullah, Abdulkadir Karahan, İhsan Orhon, Abdülbaki Gölpınarlı gibi pek çok meslektaşını kendinden çok aşağı kültür seviyesinde görmektedir. Onların bulunduğu mevkileri Âli'ye yakıştırır ve bu yüzden harekete geçmesi için ona baskı yapar. *Edebiyat Üstüne Söyleşiler* (1985) kitabında yer alan proposlarında tembelliği aşağılayan filozof da geleceği "iş" in doğurduğunu, çalışma sonucu hayallerdekenden daha güzel bir geleceğe sahip olunacağını iddia etmektedir. Düşünüp okuyup eser veren insan harekete geçmiş olmaktadır. Alain'den, ümitsiz olsa da hareket etmeyi öğrendiğini söyleyen Kaplan sık sık bu tabiri kullanmaktadır. Çalışma, insanı mutlu eden başlıca eylemdir. Çünkü çok çalışan kişi kendini düşünecek fazla vakit bulamamaktadır: *"Kaygısı eksilmeyen, bir türlü borçtan kurtulamayan bir aile babası, görünüşe rağmen çok daha mutludur; yediğini sindirip sindiremediğini düşünecek vakti yoktur da ondan"* (Alain 1962: 34).

Çalışmak da havailik yapmak da iradeye bağlıdır Alain'de. Havailik iradenin meşgul edilmesidir. Kaplan, havailiğe kapılmamasını yinelediği Âli'ye 30 Eylül 1944 tarihli mektubunda; Alain ve Behice sayesinde iradesiyle yaşamaya başladığını anlatmaktadır. İradesi onu çalışmaya götürmüştür:

"Bana öyle geliyor ki, sen yaşadığın gibi düşünmeyi tercih ettin. Yaşamının köklerinin düşünceden çok derin olduğunu hissetmiyor değilim. Fakat ben iradenin karışmadığı hayatı çok kötü buluyorum. Fakülte'yi bitirdikten sonra bazı avantaj veya kolaylıklar irademi kullanmak zevkini ve şuurunu verdi. Okuduklarımın yeni hareket tarzıma uygun olmasının bana fazla emniyet aşıladığı da muhakkak" (Kaplan 1992: 49).

Kendi yolunu iradeyle çalışma üzerine kuran Mehmet Kaplan, ahlaklı davranışları ve düşünceleriyle Alain yolundan ilerlemiş ve mektuplarında bir vaiz edasıyla bunları Âli'ye anlatmıştır. Alain'den aldığı harekete geçme anlayışını arkadaşına aşlamak istemiştir. Yazdıkça, yazılarını neşrettikçe kendi gücünün farkına varmaktadır. Alain'in "harekete geçmek" tabir ettiği bu çalışma prensibi sayesinde özgüveni artmaktadır.

Siyaset

Alain; işini iyi yapan, takdir edilen örnek insanları anlatırken onların titizlikle çalıştığından, ince eleyip sık dokuduklarından ve titiz olduklarından söz eder. O, bu niteliklerle siyaset yaşantısının uyuşmayacağı fikrindedir. Bu yüzden doğru insanların politikadan uzak durduklarını, aksi takdirde işleri için vakit bulamayacaklarını, gizlilik,

zorunluluk, vicdan, tarafsızlık, boyun eğme sorunları yaşayacaklarını (Alain 1965: 294) söyler.

Fransız filozof, söyleşilerinde siyasete fazla sıcak bakmayan, işini iyi yapan insanların siyasete bulaşmayacağını savunmaktadır. Söyleşilerinden (1906'da yazmaya başlar) sonra, hayatının son döneminde kaleme aldığı "*Politika*" kitabında ise bu fikri değiştirmiş, politikayı politikacılara bırakmak gerektiği fikrinin eskidiğini yazmıştır. Alain, siyaset hakkındaki fikirlerini değiştiren Birinci Dünya Savaşı'na (daha sonra İkinci Dünya Savaşı'na) kendi isteği ile katılmıştır: "*Doğrusunu isterseniz şu zarif fikir, "politikayı politikacılara bırakmak lâzımdır" fikri, tıpkı boyunluk, redingot ve esnek fotinler gibi eski moda bir düşüncedir. Bana "Politika yapmaktan vazgeç!" diyenler bizi ister istemez politikacı yapan mecburî askerlik hizmetini hiçbir zaman tanımamışlardı*" (Alain 1999: 30).

Alain; 1914'ten sonra yazdıklarında yeşil ışık yaktığı siyasete önceleri uzak kalınması gerektiğini düşünürken daha sonra sıcak bakmasını ve hatta aktif olarak girmesini savaş ve askerlik koşullarını bizzat görmüş olmasıyla açıklamaktadır. Aynı düşünce evrimini Mehmet Kaplan da yaşamıştır. Asistan olduğu yıllarda Tanpınar'ın mebusluk sevdasını yanlış bulan Kaplan bunu 12 Aralık 1940 tarihli mektubunda şöyle yazmaktadır:

"Siyaset başka kabiliyetler ister. Yalnız bu sahte ihtiras belki onun fikirlerini karıştırır, hülya saatlerini doldurur, sanatına, şahsiyetine zarar verir. Hamdi Bey de kendini pek tahlil etmemiş, yapamayacağı ihtirasları kendinden atamamış. Bu münasebetle, âriyet ihtiraslarla ne kadar kabiliyetlerin boşa gittiğini düşündüm. İnkılâp zamanının sanatkârlarını bozan en mühim şey bence mebusluk ve siyasî arzulardır" (Kaplan 1992: 56-57).

Başlangıçta siyasi arzuların sanata düşman olduğu düşüncesini taşıyan Kaplan, İkinci Dünya Savaşı yıllarında askerlik yapmıştır. Karısı Behice İstanbul'da maddi manevi zor şartlar altındadır. Aslında bütün halk zor durumdadır. Savaşa girilmemiş olursa da savaş döneminde olmanın yarattığı gerilim, baskı, korku, yokluk ve yasaklar mevcuttur. Bu günlerde Kaplan askere gitmiştir. Alain'in fikrî değişiminin tam paraleli bir değişim onda da görülmektedir. Kaplan savaşa katılmamış olmamızı siyasi bir başarı olarak görse de gelecek için kaygılıdır. Hamdi Bey nesline güvenmediğini ve kendini sorumlu hissettiğini söyleyerek siyasete girmenin lüzumundan bahsetmektedir.

"Bilmem nasıl bir his bende içtimaî mesuliyet şuuru gittikçe artırıyor Âli. Evvelce bir gevezeliğe benzeyen bu konuşmaları, şimdi ciddiye alıyorum. Belki

bu şahsî meseleleri halletmiş bulunmamdan veya öyle telakki etmemdendir. Bir de pek mühim mekanizmaların, ferdî iktidara bağlı bulunduğunu yakından görmek, beni içtimaî kadercilikten kurtararak faaliyet prensibine götürdü zannederim. Dışarıdan ve eski merhalede cemiyetin fert kuvvetiyle değişmeyeceğini sanıyordum. Şimdi kendi hareket veya hareketsizliklerimin cemiyete muayyen bir derecede müessir olabileceğini kuvvetle hissediyorum” (Kaplan 1992: 151).

Mekanizmanın başında olmak artık Mehmet Kaplan için önem kazanmıştır. Belediye reisliği hatta mebusluk ona olası gelmeye başlar. “Kaderini bir aptalın eline bırakmak” (Kaplan 1992: 130) yerine irade ve arzuyla büyük işlere imza atabileceğine inanmaya başlar. Siyaset yapabileceğine olan inancını kibrine değil; bu işleri yakından görüp kolaylığına ve kendisine duyduğu güvene bağlamaktadır. 11 Mayıs 1946 tarihli mektubunda siyasetten çekindiği hâlde, siyasetin kendisini işgal ettiğini söylemektedir. Yalnızca edebiyatla uğraşmak istese de ideolojilerin gittikçe ferdî hürriyetleri kaldırmasına da kayıtsız kalamamaktadır. Paraya olan ihtiyacı olduğu için Halk Partisi'nin yayın organı olan *İstanbul* dergisinde yazılarını yayımlayan Kaplan, (yönetici ve uygulayıcı tasvip etmese de) partinin temel ilkelerini desteklemektedir. Bu dergide yalnız edebiyat hususunda yazılar neşreden yazar 26 Temmuz 1946 tarihli mektubunda siyasetin insanların arasını açtığını, bacanağı Atsız ile Turancılık meselesi yüzünden küstüklerini Âli'ye anlatmaktadır. İnsanların siyasete alet olduğunun farkındadır ve hem CHP'yi hem de Demokrat Parti'yi eleştirir. Siyasete bakışı “askerlik ile savaştan önce ve sonra” şeklinde ikiye ayrılan Alain ve Kaplan bu konuda yaklaşık olarak aynı düşüncelere sahiptirler. Kaplan'ın söz konusu iki döneminde de Alain'in siyaset hakkındaki değişik fikirleri çoktan yayımlanmıştı. Kaplan, Alain'in fikirlerinin, kendi duygularına ve içinde bulunduğu şartlara uygun olanlarını benimsemiştir. Şansı, onun ihtiyaç duyduğu bütün fikirlere Fransız filozofun değinmiş olmasıdır.

Fert ve Cemiyet İlişkisi

Mektuplarında sıkça fert ve cemiyet kavramlarından bahseden Kaplan, bu kavramların içeriğini Alain'den aldığı fikirlerle doldurmaya çalışmaktadır. Alain tam olarak “Fert ve Cemiyet” tabiriyle sosyal ilişkileri incelemektedir. Ona göre fert iyi, cemiyet kötüdür. Fert kendini düşünmeden cemiyete bağlanır ve çalışır. Buna rağmen ferdiyetçilik hor görülür. Oysa cemiyet güçlü ve saldırgandır. “*İnsanlık daima fertte kendini bulur. Cemiyet ise daima barbarlığa yol verir*” (Alain 1999: 33) diyen Alain, cemiyetler için bütün kötülüklerin anası benzetmesi yapmaktadır. Kaplan, 24 Haziran 1940 tarihli mektubunda (pek çok fikrin

kafasında netleşmediği görülmektedir) ferdiyetçiliğin önemini Alain etkisiyle fark ettiğini yazmaktadır: “*Esasta memlekete ait fikirlerde sarsıldığımı zannetmiyorum. Fakat doktriner değilim. Bununla beraber iki senedir Alain'in de yardımı ile kendi ferdiyetime daha çok döndüm ve bunun iyi olduğuna kaniim*” (Kaplan 1992: 29).

Mehmet Kaplan, düşünce yapısında kavramları oturturken Âli'yle fikir alışverişinde bulunur. Farklı konular üzerinde kafa yoran Kaplan; Alain'de rastladığı “Commun” ve “Üniversel” kelimeleri üzerinde düşünürken fert ve cemiyet ilişkilerini, fikirlerin hükümlerin şahsiyetlere ait olması ve uluslara mâl edilmesi meselesini (Kaplan 1992: 50) sorgulamaktadır.

Anadoluculuk fikirlerine bağlı olan Kaplan sosyal sanatın müşterek sorunları ele almasını ferdin yok sayıldığı gerekçesiyle eleştirir. Bitirme tezinde Tevfik Fikret'in “içtimai değil ferdi” olduğunu söylemesi edebiyat çevrelerince şaşkınlıkla karşılanmıştır. Rus romanlarından verdiği örneklerle bireye inmenin gereğini anlatmaktadır. Kendisini realist olarak tanımlayan yazar için birey (Alain'in dediği gibi) cemiyetten önce gelmelidir. Ferdin yaşam koşullarının iyileştirilmesi için cemiyetin başındakilerin çalışması gerektiğini düşünen Kaplan “*cemiyette insan iradesinin ve yukarıdan gelen kuvvetlerin büyük tesiri vardır*” (Kaplan 1992: 133) sözüyle konuyu siyaset yapmanın gereğine bağlar. Onun ferdiyetçiliği edebiyatta özel konular çalışmak, insanı fiziksel, psikolojik, sosyal her yönüyle ele almaktır. Anlaşılır olup bireyi aydınlatmaya çalışır. Cemiyet için de bireyi esas alan bir siyaseti çözüm olarak görmektedir.

Sanata Bakış

Alain, sanatın pek çok dalına ilgisi olan bir düşünürdür. *Edebiyat Üstüne Söyleşiler* kitabında fikirlerini sadece edebiyatla sınırlamamış, disiplinler arası bir düşünce yapısı olduğunu resim, müzik, tiyatro, sinema, heykel, felsefe, sosyoloji gibi dallarla bağlantılar kurarak ortaya koymaktadır. Bunu gören Mehmet Kaplan, sosyal bilimlerin birbirinden uzak olmadığının farkına varmıştır: “*Avrupalıların edebiyata başrolü vermelerini şimdi daha iyi anlıyorum. Alain'in iktisat, siyaset makalelerinde Balzac'ın adını gördüğüme de artık şaşmıyorum*” (Kaplan 1992: 41).

Mehmet Kaplan; Alain'i ve diğer düşünürleri okudukça disiplinler arası düşüncesinin ve felsefe, sosyoloji, psikoloji, estetik ve stilistik bilgilerinin eksik olduğunu fark etmiştir. Alman ve Fransız edebiyatlarında bu alanlardan faydalanılıyor olması onu oldukça etkilemiştir. Tanpınar'dan resim, Behice Hanım'dan tiyatro, sinema ve müzik merakını

kapmıştır. Edebî anlayışına çok boyutluluk katacak bu katkıları Kaplan ileri boyutlara taşımıştır. Tektip çalışmalarından sıkılan ve kendi münekkitliğini beğenen Kaplan şiir yazma ihtiyacı da duymaktadır. Alain, şiirin insan üzerindeki fizyolojik etkisinden bahsetmiştir: *"Gerçek şiir bir doğa yemişidir. Duyar duymaz hemen kulakla işitilen ve yüksek sesle okunur okunmaz hemen boğazla, solukla, bütün vücutla daha iyi duyulan şeydir. Şiir, önce fizyolojik bir sebebi olan insana uygun düşen bir çeşit müziktir; onun iç hareketlerini gereğince düzene sokar, gergin gövdesini gevşetir, sıkıntıdan kurtarır"* (Alain 1985: 65).

Kaplan'ın şiir yazma tutkusu, mektuplarından ve eski dergilerden takip edilebilir. Alain de şiiri kutsamakta *"kuşkusuz, tüm sanatların en gücü, en coşturunu, en gizlisidir"* (Alain 1985: 65) demektedir. Yapmacıksız, doğal söyleyişin yakalanması gerektiğini söyleyen filozofun şiir tanımlaması ile Kaplan'ın yazmaya çalıştığı şiir örtüşmektedir. Bu konuda da yalnız Alain'e dayandığını ifade eden Kaplan, yazmak istediği şiirin dindarlığa benzeyen bir his yarattığını; fakat dilinin tutuk olduğunu söylemektedir.

"Öyle bir şiir yazmak istiyorum ki büyük musiki gibi derin, baş döndürücü, dünyaya benzemez olsun, insanlara kaybolmuş fakat hemen bulunuvorecek bir saadet hülyası versin. Büyük musiki yanında şiiri çok sönük buluyorum. Musiki, anlamadığım halde bana çok derin anlar yaşatıyor, onda bütün dünyeviliğimin vücudumdan sıyrıldığını, yıkandığını hissediyorum" (Kaplan 1992: 110).

Şair olma iddiası taşımayan Kaplan, uğraşmayı sevdiği ve heves olarak nitelediği şiirlerini yazarken farklı usuller denemiştir. 27 Mart 1945 tarihli mektubunda yer alan "Kerpiç Eve Dönüş" başlıklı şiirinde Alain ve Valéry'nin, asıl ve şekil içinden şiiri çıkarma usulünü denediğini yazmıştır. Düzyazıda ise anlaşılır ve akıcı anlatımın yakalanmasını ister Alain. Kendi de kısa ve açık ifadeler kullanan filozof söyleyişin düşünceyi doğal olarak şekillendireceğini iddia etmektedir. Brunetière'i okuyan Kaplan, onu Alain'le kıyaslar (Kaplan 1992: 81) ve uzun, anlaşılmaz cümlelerinin Alain'den sonra okunmadığını söyler. İlhamın düzyazıya özgü bir durumu olduğunu, sözcüklerin önden koştüğünü kurgulamaktadır. Alain proposlarında ele aldığı düşünceleri kısa metinlerde sürükleyici bir şekilde anlatmaktadır. Bunun yolunu da şöyle gösterir: *"Hiçbir tasarı sözcüklerin bu türlü art arda gelişini önceden hesaplayamaz. Bu öyle bir akıntıdır ki, insan kapılıverir ve yazdığı şeyler ancak gidilmesi gereken yolu göstermek bakımından önemlidir"* (Alain 1985: 72).

Alain'in öncülüğünü yaptığı propos Kaplan için iyi bir örnek olmuştur. 6 Ağustos 1940 tarihli mektubunda *"Essai ve Propos şekli benim için en iyisi"* (Kaplan 1992: 45) diyen

Mehmet Kaplan bu şekilde geniş mevzulara erişebileceğine, masaldan şiiire, oradan düzyazıya pek çok türe değinerek özgürleşeceğine inanmaktadır.

Aile / Evlilik

Alain; kendi çevresinde kendine eşit veya benzer birini bulamayan çocukların kendilerine başka çevreler yarattıklarını, bu çevrelerin ailelerinden daha az yabancı olduğunu, bu yüzden her fırsatta evden kaçıp oyuna koştuğunu söyler. Çocuklarda da kendine benzeyen kişilerle temasta olmak, eğer aile yabancı kalmışsa, kaçınılmaz bir sonuçtur. *"Çocuk; benzerlerini taklit etmek, onların davranışlarında kendi davranışlarının yansımaları görmek suretiyle tam mutluluğa ulaşır"* der ve ekler: *"Aile içinde çocuk hiçbir zaman asıl kişiliği ile görünmez; her şey iğretidir onda; kendi yaşına göre olmayı taklit eder; bundan da iyice anlayamadığımız fıkır fıkır kaynayan bir can sıkıntısı meydana gelir. Burada çocuk yabancı gibidir"* (Alain 1965: 73-74).

Mehmet Kaplan oldukça fakir bir çocukluk geçirmiş, sıkıntılarla büyümüş, çevresi tarafından anlaşılması zor fikirlerle, yazarlarla, eserlerle erken yaşta tanışmıştır. Kendini yetiştirmeyi başaran bu bilim insanı kardeşlerinin okuması için de uğraşmış; ancak sonuç alamayınca zaten uzak olduğu ailesinden iyice uzaklaşmıştır. Mecbur kalıp ailesiyle bir araya geldiklerinde ise çok sıkıldığını, hatta boğulduğunu ifade etmektedir. Mektuplarında ailesinden çok az söz eden Kaplan, aynı Alain'ın açıklamasını yaptığı şekilde ailesine yabancısıdır. O, kendine yakın bulduğu kişilerle aile olmaya karar vermiştir:

"Behice tasavvur ettiğimden daha iyi, daha bağlı çıktı. Fakat o artık benim için, kusurları görülmeyen dostlar arasına girdi. Bir "anne" oldu. Sevgi, iki mizaç arasında tekâmül eden ruhî münasebetlerdir, buna peşin hükümlerle hükmetmek doğru olmaz... Ben aile meselesini halledilmiş sayıyorum. Ve içimden mutmainim, imkânları bekliyorum. İstikbalimi bu huzur içinde kuracağım. Cahit'in, senin kadar bî-teraf, fakat bana kardeş olmasını istiyorum" (Kaplan 1992: 54).

Ailesinin üzerine çok yüklenmesi nedeniyle onları zorla unuttuğunu 27 Haziran 1945 tarihli mektubunda belirten Kaplan bunu hayatının ezilmemesi uğruna yaptığını açıklamaktadır. İçinde fırtınalar kopan bu bilim insanı ailesinin ağırlığı ve hayatlarının zorluğu altında ezilmekten korkmaktadır. Herkes için kabullenmesi zor olan bu durumda Kaplan, Alain'ın açıklamalarına uygun mantıksal bir çerçeve çizmiştir. Bunun ahlaki boyutunu sorgulamaktan çekinmiş; ancak böyle yapması gerektiğine inanmıştır.

Alain, aile hayatı üzerine yazdığı proposunda La Bruyère'nin iyi evliliklerin olduğu; ancak fevkalâde evlilik diye bir şeyin olmadığı fikrine gönderme yapmaktadır. Duygusal olmayan bir yaklaşımla açıklama getirdiği evlilik kurumu Alain için istenirse iyi yürütülebilecek bir seçimdir. Evliliği bir mecburiyet olarak görmeden evlenmek gerektiğini düşünür:

“İnsanlığın sözlerini dinlersek eğer, mutluluğu bir yemiş gibi görüp tatmak zorunda kalacağımız, şu uydurma ahlakçılar bataklığından kendini kurtarması gerekecek. Ama ben diyorum ki, bir yemiş bahis konusu olsa bile iyi bir şekil vermek için ona da yardım etmek mümkündür. Evliliğe de başka bağlara da aynı yardımı haydi haydi yapabiliriz, bunlar tadına varmak için ya da katlanmak için yaratılmış şeyler değildir ama bizler meydana getirmek yaratmak zorundayız”
(Alain 1962: 28).

Savaş döneminde gittiği askerde karısının zor şartlarda İstanbul'da yaşamaya çalıştığını bilen Mehmet Kaplan yalnız bir kere evli olmamayı istemiş; daha önceki ve sonraki bütün mektuplarında evliliğin gereğinden söz etmiştir. Eşi Behice Hanım'ın sayesinde başarılı olduğunu, aileye ya da başka insanlara ihtiyaç duymadığını düşünmektedir. Havai bir hayatı olan arkadaşı Âli'ye evlenmesini söyleyen edebiyatçının evliliğin lüzumunu anlatırken Alain'le aynı zihniyete sahip olması tesadüf değildir. Bu bakış açısını da filozoftan almıştır: *“Sen ne zaman evleneceksin? Bu meseleyi trajik bir şey yapmamamı isterdim. Erkeği kadın yarattığı gibi, kadını da erkek yaratır. İrade ve ruh kuvvetiyle sen de bir melek yaratabilirsin. Senin mesut olmanı istiyorum”* (Kaplan 1992: 147).

İradeyi temel alan Alain öğretilerinin evlilikle ilgili olan kısımlarını da aynen uygulayan Kaplan, ufak tefek sıkıntılarında günlük kısımlarında bahsetse de Behice Hanım'la ömür boyunca ayrılmamıştır.

İnsan İlişkileri

Kaplan mizaç olarak içe dönük bir kişiliktir. Kısıtlı sayıda insanla iletişim kurar; gerekli görmediği kişilerle görüşmek ona sıkıntı verir. Bayram gibi özel günlerde dahi komşuların gelmesini istemez, akrabalarıyla kopmuştur. Behice, Tanpınar, Âli, Cahit dışında çok yakın olduğu pek kimse yoktur. Bu özelliğinden rahatsız olmamakla birlikte bunun çok da normal olmadığını farkındadır. Kaplan'ın içinde bulunduğu hemen her konu hakkında bir söz söylemiş olan Alain bu konu için 1912'de “[...] toplum hayatı insanı oylar ve ne

kadar iyi niyet gösterirse göstereceğini hiçbir zaman doğal olamadığı kibarlığın ve gönül almanın zorluğundan onu uzaklaştırır. Bu yüzden insanlardan fazlasıyla uzak ve sadece aşkla beslenen bir aile yaşamından çekinmek gerekir” (Alain 2005: 115) demiştir. Kaplan özellikle günlüklerinde Behice Hanım'la yaşadığı sorunlardan, onun baskın karakterinden, kimseye minneti olmayışından, sorumsuzluğundan bahseder. Mehmet Kaplan için hayatında yalnız karısı olsa da problem teşkil etmeyecektir. Karı koca ilişkilerindeki bu farklı duruşları Kaplan'ı mutsuz etse de Alain'in dediği gibi iradesi ile evliliğinde mutlu olmayı bilmektedir. O, eşi gibi az sayıdaki dostuna da önem vermektedir. Olumsuz özellikleri olduğunu düşündüğü; kültürsüz, boş, adi, yalancı, küstah, düşüncesiz, kaba insanları sevmesi ve onlarla iletişim kurması için bir sebep bulamadığını düşünmektedir. İçinde bulunduğu toplumun alışkanlıkları, yapısı, gelenekleri yüzünden insanlarla iletişim hâlinde olmak zorunda kalan Kaplan birebir gönderme yapmasa da proposlarını okuduğu Alain'in bu konuda tam da onun stilini anlattığı yukarıdaki ifadelerinden haberdardır. Kaplan için bir sorun olan insan ilişkileri konusunda Alain'in dediği gibi zamanla bazı diyaloglara alışacaktır. Sevmediği insanlarla bir arada zaman geçirmenin gereksizliği fikri hiç değişmese de eskiden selam vermemek için kafasını çevirdiği kişilerle soğuk da olsa diyalog kurmaktadır (Kaplan 1992: 229).

Mehmet Kaplan için dostluk ve içtenlik çok kıymetlidir. Alain için dostluk bir neşe kaynağıdır. İnsanın kendi içinde keşfedemediği neşenin dostluk kurduğu kişi sayesinde ortaya çıktığını, bu sebeple yalnız kalmamak gerektiğini düşünür. “Hayatından memnun olan insan da, yalnız kalırsa eğer, çok geçmeden memnun olduğunu unutabilir; neşesini yitirir, kendini bir çeşit durgunluğa, âdeta duygusuzluğa kaptırır. İç duygunun dış hareketlere ihtiyacı vardır” (Alain 1961: 38).

Alain'in burada bahsettiği dış hareket bir dosttur. Kaplan'ın arkadaşı Âli'ye verdiği telkinler tam da bu doğrultudadır. O, Âli'nin Anadolu'da farklı şehirlerde yaşayıp yalnız kaldığı için mutsuz olduğuna, üretmediğine inanmaktadır. Âli'ye üniversitede kadro ayarlamaya, evlenmesini sağlayıp onu yakınına getirmeye çalışır ve ona sürekli akıl verir. Bazı mektuplarında çapkınlıklarından söz etmesini de ister. Çapkınlık, hınzırlık, kumar gibi kendi hayatında olmayan alışkanlıkları arkadaşında bulmak, bunların maceralarını dinlemek onu eğlendirmektedir (Behice Hanım'la evlenene kadar). Kendinin uslu biri olduğunu düşünen Kaplan, Âli'yi kendince düzene sokmaya çalışsa da yaşadığı maceraların onun sanatını besleyeceğini de söylemektedir.

"Mektubun beni çok eğlendirdi. Gece muaşakaları, senin sevgilinin penceresi önünde bekleyişin, yoldan birisi geçince yürür gibim yapışın pek hoş. Zaten sen orijinal adamsın. [...] Diyarbakır'da yaptığın çapkınlıklardan dolayı seni ayıplayacak değilim. Poker oynamaktan herhalde daha iyidir. Ben olsam ikisini de yapmazdım, canım sıkılır dururdu. Görüyorsun sende epeyce kabiliyetler var. Ben dışardan seyrettiğim için, senin hâlet-i ruhiyelerinin çok güzel sanat maddesi olabileceğine kolaylıkla hükmediyorum. Kendini örtmemek cesaretin de var. Yalnız fazla tenbelsin" (Kaplan 1992: 83-84).

Mehmet Kaplan için dostluk Alain'in bahsettiği gibi bir dış hareket yaratma çabasıyla desteklenmektedir. Âli'nin maceraları onu neşelendirir; ancak Âli harekete geçmediği (çalışmadığı ve üretmediği) için boşluğa düşmektedir. Âli yalnızdır. Kaplan'a göre çok yetenekli olan dostu yaşadıklarını (insanî çizgileri aşmadan) sürdürebilir; ancak bunlardan mutlaka yazı malzemesi çıkarmalıdır.

Bunalım / Melankoli

Mehmet Kaplan, Alain'in proposlarıyla kendi sıkıntılarını aştığını söylemektedir. Tesadüfen tanıştığı Fransız filozofun verdiği hareket prensibi sonucu *"hastalığımla karşı karşıya geldi ve beni kurtardı"* (Kaplan 1992: 160) der. İrade ile ilgili olarak bunalım başlığından ölüm ve melankoli konularına ulaşılmaktadır. Alain'e göre kişi iradesini kullanabildiği ölçüde mutludur. İradesi dışında gelişen, var olan her şey (gelecek, teoloji, fal, kehanetler vb.) insanı mutsuz eder. *"İnsan olayların birbirleriyle olan bağlantısını, sebepler sonuçlar arasındaki ilişkileri anlamadığı sürece gelecek korkusu tarafından ezilmeye mahkûmdur"* (Alain 2005: 24).

İnsanın bunalımı ölüm korkusu ve melankoli olarak zuhur etmektedir. Alain için ölüm korkulacak bir şey değildir; fakat insanlar nasıl öleceğini düşününce korkmaktadır. Melankoliye kapılıp kapılmamak da yine insanın kendi iradesinin hükmündedir. Kaplan, ikinci mektubunda (tarihsiz) harekete geçerek (Alain'in tabiri) sakinleştiğini, geçmişi ve geleceği düşünüp mutsuz olduğunu, kitaplarla oyalandığını yazmaktadır. Ve ekler: *"Alain'e sarılışım bundan"* (Kaplan 1992: 21).

İradesine hükmedememe durumunda içine düşülen belirsizliğin yarattığı bir durum olarak görülen "melankoli" Alain'e göre insanın kendi kendisini sürüklediği bir ruh hâlidir. *"İnsan bedbaht oldu mu, bazı hayallerin tırnakları, iğneleri olduğuna, bu hayallerin bize"*

bunlarla işkence ettiğine inanmaması güçtür" (Alain 1961: 164) diyen filozof her konuya olduğu gibi melankoli hastalığına da irade ve harekete geçme çözümünü sunmaktadır.

Alain, melankolinin hastalık durumlarında önlenemediğini yazmaktadır. Ancak bunun dışında insanların melankoliye kapılmak için sebepler bulduklarını, üzgün olmak için varlıklarına inandıkları hayaller aradıklarını düşünür. Bu insanlar sağduyularını kullanarak çalıştıkları takdirde bu melankoli hastalığından kurtulabileceklerdir. Mehmet Kaplan; mektuplarında arkadaşına, sağlığına dikkat etmesini melankoliye kapılmamasını sıkı sıkı tembihlemektedir. *"Yaşamaya gelince, Alain bana yaşamının düşünceye tâbi olmadığını öğretti. Sen sualine cevap bulduktan sonra yaşamak istiyorsun. Buna imkân yok. Cevap belki son günde gelecek, belki hiç gelmeyecek. Sonra düşünceye değil hayata emniyet vermemiz lâzım. İçimizde bizi şu zevke, bu zevke götüren birtakım şeyler var. Düşüncemizle onları durdurmayalım"* (Kaplan 1992: 65). Burada düşünce ile kast edilen kafaya takılan sorular, sorunlardır. Bunlarla vakit kaybetmektense harekete geçmenin (çalışmanın) kişiye kendini bulduracağı, yaşamı güzelleştireceği ve melankoliden kurtaracağını Kaplan, arkadaşına öğütlemektedir. Alain'in fikirlerini kendi sindirmiş olan bilim adamı *"Alain'in bana doğru görünen prensibini takip ediyorum"* (Kaplan 1992: 66) diyerek çıkış yolunu bu şekilde sunmaktadır.

Ölüm

İntihar edecek kişinin kaderi kendi yönetiminde olduğu için kararsızlığın bunalımını yaşamaz, aksine mutlu olur fikrini savunan Alain ölüm için: *"Nereye bakarsan tehlike var; ama bu insanoğlunu korkutmaz. Ölümü aradığını, ona meydan okuduğunu görürsünüz; gelgelelim onu beklemesini bilmez. İşi gücü olmayan salt sabırsızlık yüzünden yeteri kadar savaşırdılar. Ölmek istedikleri için değil, tersine yaşamak istedikleri için öyledirler"* (Alain 1961: 298) der.

Mehmet Kaplan ölüm konusuna fazla değinmemekle birlikte bir iki defa zikrettiği bu durumu normal karşıladığını, inançsız olduğu için ölümün onu korkutmadığını yazmıştır. Alain'in dediği gibi ölümden korkmaz; fakat yaşamak ister. Canının sıkılmasına vakit bulamayacak kadar çok çalışan, çok düşünen Kaplan, *"[...] toprağın altında atomların dağıldığını düşüncemde seyrederken, ölümü bir bulut kadar boş, hayatı bütün saçmalığına rağmen harikulade buldum."* (Kaplan 1992: 170) demiştir. Her konuda düşünmüş, düşüncelerin bazılarını mektuplarında tartışmış olan Mehmet Kaplan'ın ölümü yorumlayışında da Alain etkisi hissedilmektedir.

Sonuç

Mehmet Kaplan, Alain'i bir dine veya mürşide benzetmiş ve ona duyduğu bağlılığı her fırsatta mektuplarında kaleme almıştır. Kitaptaki 67 mektubun 33 tanesinde Alain'den sevgi ve övgüyle bahseden yazar için Fransız filozof her dönemde onu aydınlatan bir mürşit olmuştur. Alain'in adını anmadığı diğer mektuplarında da onun öğretilerinden ve hayata bakışından hiç ayrılmadığı görülen, felsefeye ilgi duyan, tarihe damgasını vurmuş pek çok filozofun eserini okumuş olan Kaplan'ın Alain'e sapanması boşuna değildir. Onun Alain'e bu kadar bağlı olmasında en büyük sebep onu etkileyen her konuda yazmış olmasıdır. Kaplan'ın içinde bulunduğu durumları nokta atışıyla anlatması, onu kendisine yakın hissetmesini sağlamıştır. Başarılı ve mutlu olduğu zamanları Alain'den aldığı "iradeyi kullanma" prensibiyle ilişkilendiren yazarın içinden çıkmakta zorlandığı kişisel meselelerde yol gösterici olarak yine Alain'i bulması bu yakınlığı açıklamaktadır. Kendini yabancı hissettiği ailesinden koparak iradesi ekseninde bir çalışma disiplini kuran, kendisine başka bir aile yaratan, kişiliğini sağlam temellere oturtan bu bilim insanı attığı her adımın mantıksal açıklamasını Alain'in önermelerinde bulmuştur. Kendi ifadeleriyle bunu vurgulayan Kaplan'ın dünya görüşü, duygu dünyası, evliliği, dostlukları, sorgulamaları ile Alain'in propositlarında ele aldığı konular örtüşmektedir.

Alain için insan hayatını yöneten birinci kavram iradedir. Harekete geçmek kalıbıyla ifade edilen çalışma eylemi yaşamının temel amacıdır. Mehmet Kaplan, bu şiarı benimsemiş ve bundan hiç sapmamıştır. Alain'de ölüm, gülmek, düşünmek gibi hemen hemen her eylem normal karşılanabilmekte ve üstüne mantıksal açıklamalar getirilerek sükûnetle beklenmektedir. Kaplan da böyledir. Az konuşur, az tepki verir, ölümü de olayları da büyütmeden normal karşılar. İki düşün adamı da askere gitmeden önce siyaseti kötülerken, askerlik yaşamından sonra siyasete girmenin bir yükümlülük olduğunu hisseder. Evliliğin insanın mutlu olmak için iradesiyle yaratabileceği bir birleşme olduğu fikrindedirler. Alain; Kaplan'ın yaşadıklarını neredeyse çeyrek asır önce görmüş gibi kaleme almıştır. Yardım eli aradığı her zaman Alain'e sarılan Mehmet Kaplan kendi izlediği Alain yoluna Âli'yi de çekmek istemiş; ancak tam olarak amacına ulaşamamıştır. Sözünü ettiğimiz bu durumlar "Âli'ye Mektuplar"da tespit edebildiğimiz belli başlı etkilerdir. Mehmet Kaplan, o dönemde yeterince tanınmayan (hâlâ hakkında bizde yapılmış ciddi bir çalışma olmayan) Alain'i tanımış olmaktan dolayı son derece mutludur ve fikrî temellerini onun propositlarından almıştır.

Kaynakça

- Alain (1961). *Söyleşiler I.* (Çev. Fehmi Baldaş). İstanbul: MEB Yayınları.
- Alain (1962). *Söyleşiler II.* (Çev. Fehmi Baldaş). İstanbul: MEB Yayınları.
- Alain (1965). *Söyleşiler III.* (Çev. Fehmi Baldaş). İstanbul: MEB Yayınları.
- Alain (1985). *Edebiyat Üstüne Söyleşiler.* (Çev. Asım Bezirci). İstanbul: Say Yayınları.
- Alain (1999). *Politika.* (Çev. Birol Emil). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Alain (2005). *Mutluluk Güncesi.* (Çev. Sema Gül). İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayıncılık.
- Kaplan, Mehmet (1992). *Âli'ye Mektuplar.* (Haz. Zeynep Kerman-İnci Enginün). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kerman, Zeynep (Haz.) (1984). *Mehmet Kaplan'a Armağan.* İstanbul: Dergâh Yayınları.